

שיעורים בעין אי"ה ברכות חלק א'

הוא מראה שיש להבין את המצב הזה

ברכות דף ו

פרק ראשון

מאימתי

רש"י

2

[שם] ואמר רבי חלבו [אמר רב הונא], לעולם יזהר אדם בתפלת המנחה, שהרי אליהו לא נענה אלא בתפלת המנחה, שנאמר (מ"א יח) "ויהי בעלות המנחה ויגש אליהו הנביא ויאמר [וגו'] ענני ה' ענני", ענני שתרד אש מן השמים, וענני שלא יאמרו מעשה כשפים הם. רבי יוחנן אמר, אף בתפלת ערבית, שנאמר (תהלים קמא) "תכון תפלה קטרת לפניך משאת כפי מנחת ערב", רב נחמן בר יצחק אמר, אף בתפלת שחרית, שנאמר (שם ה) "ה' בקר תשמע קולי [וגו']": [שם] ואמר רבי חלבו אמר רב הונא, כל הנהנה מסעודת חתן ואינו משמחו עובר בה' קולות, שנאמר (ירמיה לג) "קול ששון וקול שמחה קול חתן וקול כלה קול אומרים הודו". ואם משמחו מה שכוון, אמר רבי זוכה לתורה שנתנה בה' קולות, שנאמר (שמות יט) "ויהי ביום השלישי וגו' ויהי קולות וגו' וקול שופר וגו' ויהי קול השופר וגו'. והאלהים יענו בקול וגו'". אינו והכתוב (שם כ) "וכל העם רואים את הקולות", אותן קולות דקודם מתן תורה הוו.

עובר בה' קולות. מנול
בה' קולות שפירש בה'
הקב"ה את ישראל:

3
אותן קולות דקודם מתן
תורה הוו. הק' קולות
נמלתי כינו הק' דלירי
זהו לעיל וקאמר דנלאים
היו ופע"פ שפיקול אינו
נראה זה נלאים:

עין אי"ה

4

ס. ו' אר"ה אר"ה | לעולם יזהר אדם בתפילת המנחה כו' ואמרו שם אף בתפילת ערבית, ואף בתפילת שחרית. ולכאורה יפלא, שנראה מדברי המאמר שהוא בא לספר יתרון התפילה של מנחה ביחוד, וכיון שאח"כ יאמרו אף בתפילת ערבית כו', א"כ כל התפילות שוות ומאי רבותי, ואם על עצם ערך התפילה, לא זהו הלשון להשמיענו. ונראה דכמו שיש באדם איברים כפולים שהם רק לשמירה וליתרון, אבל בהפקד אחד יסתפק בהנשאר, ויש אברים שאם יפקד א' מהם אין ממלא מקומו, והי' עולה ע"ד לאמר, שהשלוש תפילות הן בערך הכפולים, שעכ"פ משלשתן תעלה בידינו תפילה הוגנת אחת, ע"כ באו רבותינו וספרו לנו, שכל אחת מהן יש לה ערך עצמי, שבהפקדה אין חברתה ממלאה את מקומה.

סא. כל הנהנה מסעודת חתן ואינו משמחו עובר בחמשה קולות כו' ואם משמחו זוכה לתורה שנתנה בחמשה קולות. משמע מי שאינו נהנה אינו נתפס באיסור, אולי מפני שכל שאינה סעודה של מצוה אין ת"ח רשאי ליהנות ממנה כגון בת ת"ח לע"ה¹, ועל כיו"ב אין עליו ג"כ חובת השמחה. ויחס ה' קולות, נראה דבאמת הלא כיון שנמנו וגמרו נח לו לאדם שלא נברא², לשמחה מה זו עושה וקנינה מבעי לי, אלא שבאמת אין הדברים כמשמעם כד' תוס'³ דצדיק אשריו ואשרי דורו. ובאמת י"ל שחקרו על האדם מצד תעודתו הגשמית מבלעדי שלמות התורה, אע"ג דשאר בע"ח מציאותם מצד עצמם טוב להם מהעדרם, אבל האדם זולת השלמות הרוחנית שבו, נח לו שלא נברא, אך כיון שנברא לעמל פה⁴, הוא המשלים אותו. ע"כ מי שנהנה מסעודת חתן, וחושב שבהנאות המורגשות תיתכן תכלית שלמות האדם, עובר בחמשה קולות. כי באמת מילוי התאוות המורגשות אין בהן מקום לשמחה כ"א להנאה לשעתה. אבל השמחה נאותה רק לדברים הצחים הרוחניים, כהשגת החכמה והצדק. ע"כ מי שנהנה ואינו משמחו, מורה על שפלות ערך האדם, כאילו היתה התכלית רק ההנאה הקרובה ולא השמחה הנצחית התכליתית, והיא באה ע"י עמל פה שיש בחמשה מוצאות הדיבור. ע"כ נרמזים חמשה קולות בשמחת חתן, שסיומם ותכליתם הוא "קול אומרים הודו את ד'", שתכלית הכל יראה שישמח ד' במעשיו⁵, בהשיגם האמיתיות ע"י התורה. ע"כ בשמחו, זוכה לתורה שנתנה בחמשה קולות, שרק בהיות התורה מגמתו, וקיומה שבא ע"י התרבות בנ"א חפצו, או נכון לשמח באמת בשמחת חתן.

ונראה ששלושה ענינים מיוחדים לפעולה המוסרית של התפילה נרמזו כאן. היסוד האחד הוא כי יצר לב האדם מתגבר עליו, בהוללות ושכלות ע"י החברה הרעה, בהתערבו בעסקי העולם עם פורעי מוסר ושכחי אלה. והתפילה תחזיר את האבדה הרוחנית ע"י שפכו שיח לדי', והתרוממו אל המושגים הטהורים בדעת אלקים, אז יודחו כל טיח תפל של השקר ושחיתות הדעות. ולזאת הפינה מיוחדת תפילת המנחה, שהיא באמצע היום בתוקף העסקים הזמנים ועצם ההתערבות עם כל כתות בנ"א, ומכוננת הרא"י מפעולתה ע"ז מאל"י, שנענה ג"כ למטרה זו לבער הדעות הרעות מלב הרבים עובדי הבעל או בתפילת המנחה. תפילת הערב צריכה ביחוד לרומם רוח האדם שלא ישפיל כבוד נפשו בהרהורים רעים וחטאים נגד התורה והמוסר ע"כ מייתי קרא "תכון תפילתי קטרת לפניך". הקטרת באה לכפר על הרהור הלב כדחז"ל¹, דבר שבחשאי, אע"ג דבס"פ המזבח מקדש² מסקי' דעל לשון הרע שבצינעה הקטרת מכפרת, מיהו היינו ע"י מחשבת הלב, כמו שכ' "ואיש את רעת רעהו אל תחשבו בלבבכם"³. כי כל סבות הרעות, המדיניות, באות רק בסבת התגברות אהבת עצמו בפריצת גדר המוסרי, והקטורת מעוררת לתקן דרכיו כחדרי משכיתו, כתוכן דבר שבחשאי, שהוא יסוד לקיום המעמד המוסרי. ובבוקר או אע"פ שאין הכוחות הנפשיים חמושים ברעות, אבל הם נעדרים השלמות ע"י התגברות השינה בלילה, וצריך להעירם לסדרם במערכה קדושה שיהיו מוכנים לחשוב מחשבות רמות, בצדק ויושר, ויראת ד' ואהבתו, ע"ז מיוחדת תפילת השחר, כאמרו "בוקר תשמע קולי בקר אערך לך"⁴, אערך מערכת לבכי וכחות נפשי ואצפה כי אתה תהי' עמדי לאמץ חילי, כי הבא לטהר מסייעים אותו⁵.

ס. 1. יומא מד א. 2. זכחים פח ב. 3. זכריה ח יו. 4. תהילים ה ד. 5. יומא לח ב. טא. 1. פסחים מט א. 2. עירובין יג ב. 3. שם ד"ה נוח. תהילים קד לא.

6

רבי אבהו אומר, כאילו הקריב תודה, שנאמר (ירמיה לג) "מביאים תודה בית ה'". רב נחמן בר יצחק אומר, כאילו בנה אחת מחורבות ירושלים, שנא' (שם) "כי אשוב את שבות הארץ כבראשונה אמר ה'": [שם] ואמר ר' חלבו אמר רב הונא, כל אדם שיש בו יראת שמים דבריו נשמעים, שנאמר (קהלת יב) "סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם". מאי "כי זה כל האדם", אמר ר' אלעזר, אמר הקב"ה כל העולם כולו לא נברא אלא בשביל זה. רב אבא בר כהנא אמר שקול זה כנגד כל העולם כולו. ר"ש בן עזאי [אומר ואמרי לה ר"ש בן זומא] אומר, כל העולם כולו לא נברא אלא

מביאים תודה בית ה' כי אשיב את שבות [וגו']. סיפיה דקרא דה' קולום דלעיל הוא: בשביל זה. שיצא זה:

עין אי"ה

סב. ר"א אמר כאילו הקריב תודה שנאמר "מביאים תודה בית ד'". אמרו חז"ל¹ שכל הקרבנות בטלין לעתיד ותודה אינה בטלה. התודה באה להודות על הטוב הבא ע"י גלגולי סבות רעות. השמחה שאחרי הפחד והסכנה, שעצם השמחה היא דבר טוב, ולא יצוייר היותה כ"א בהקדמת הרע, כמ"ש חז"ל² אלוהי שישבתי בחושך לא הי' ד' אור לי. ע"כ אף שנה לו לאדם שלא נברא מצד ההרפתקאות שרבו עליו, הגשמיות והרוחניות, אבל סוף כל סוף השלמות בטוחה, והכל מתוקן לסעודה. ע"כ לעתיד יראה יד ד' שהכל לטובה, וכי כל הרעות הכינו את הטוב האמיתי, לא תהי' תודה בטלה, שרק ע"פ התודה מכירים אנו את צורך הרע לשלמות הטוב. ע"כ בא בו גם חמץ, מה שא"כ בכל הקרבנות, שהחמץ מורה על הרע והקלקול. ע"כ המשמח חתן ומורה בבטחון השלמות האנושית, הוא כאילו הקריב תודה.

סג. רנב"י אמר, כאילו בנה חורבה אחת מחורבות ירושלים. הוסיף לבאר, כי כמו שהשלמות האנושית היא מובטחת, כמו כן שלמות עמנו עם ד' מובטחת היא, כי א"א זה בלא זה. כי לאור גויים נוצרנו דוקא אנו, עם ד' כרותי בריתו. א"כ המאמין בתעודת האדם ושמח בה, אע"פ שלפי המצב הנוכחי אין לשמח הרבה, מאמין ע"כ בבנין ירושלים, ומעלה עליו כאילו בנה חורבה אחת מחורבות ירושלים, שנאמר "כי אשיב את שבות הארץ כבראשונה, אמר ד'".

סד. כל אדם שיש בו יראת שמים דברים נשמעים, שנאמר "סוף דבר הכל נשמע את האלקים ירא". בכל מחקר יש שם ההצעות אין שבאים אל התכלית המבוקשת, והמבוקש בעצמו. ועיקר הכל מה שהוא ראוי לקבל הוא רק התכלית המבוקשת¹ ולא ההצעות. ע"כ כל החכמות הנה רק הצעות לתכלית האמיתית המושגת מהן, שהיא יראת שמים. ע"כ מי שיש בידו המסקנא, אע"פ שאינו עשיר כ"כ בהצעות, מ"מ דבריו נשמעים, שבטבע הנפשות יש סגולה להיות נכנעים למי שעלתה בידו התכלית המושקפת מכל המחקרים. וזהו פ"י "סוף דבר הכל נשמע", שהמסקנא היא העיקר, והיא "את האלקים ירא", ע"כ דבריו נשמעים

סה. מאי "כי זה כל האדם", אר"א, כל העולם כולו לא נברא אלא בשביל זה. ר"א בר כהנא אמר, שקול זה כנגד כל העולם כולו. רשב"ע אומר, כל העולם כולו לא נברא כ"א לצוות לזה. הרמב"ם במו"ג¹ מיאן בבקשת תכלית בנקודה אחת אל המציאות, אבל לדעתו כל נמצא נברא בעבור עצמו, שהמציאות טובה מן ההעדר. והנה אף אנו נאמר דפליגי בזה רבותינו. ר"א ס"ל דהצדיק, האדם המוסרי בתכלית השלמות, הוא תכלית כל המציאות. ע"כ אמר כל העולם כולו לא נברא כ"א בשביל זה. וזו"י אין להם תכלית. ר"א בר כהנא ס"ל כד' הרמב"ם, שאין לומר במציאות זה תכלית לזה, אבל ערך ודאי יש לנו להעריך שיש שם נמצאים יקרים משאריהם. ע"כ מפרש שקול זה כנגד כל העולם. ורשב"ע ס"ל דעה ממוצעת, שלא יתכן לומר תכלית בנקודה של כלל המציאות כד' הרמב"ם, אבל הוא רק שלא לומר שרק בשביל זו התכלית נבראו, כ"א יש לכל נמצא ג"כ מצד עצמו תכלית, אבל מ"מ יש תכלית גבוהה, שאליה נסמכו כל התכליות הקטנות ממנה. וזהו כל העולם כולו לא נברא כ"א לצוות לזה. פ"י הקישור ההרמני, מפאת הקיבוץ שיש לנבראים ע"ז יש נקודה תכליתית נעלה, אע"פ שגם עצם כל מצוי מצד עצמו טובה מציאותו לעצמו, אבל הקישור הכללי נברא לצוות לזה, בדרך צוותא ויחש.

סב. 1. ויקרא רבה כז יב, מדרש תהילים פ' נו. 2. ילק"ש ח"ב תהילים תרכ"ח. סד. 1. עיין מוסר אבן עזר כד. סה. 1. ח"ג פ"ג.